ו א מיי' פ"ג מהלכות יסודי התורה הלכה א:

רבינו חננאל

אינו צריך לגופו. משל דר' ישמעאל הודיע שהקדים שבחה של ארץ לשבח השמים אבל לא בבריאה. תניא ר' יוסי אומר אוי לבריות שרואות ואינן יודעות כלומר הארץ עומדת על העמודים ועמודי הארץ הן על המים. והמים על ההרים. וההרים ברוח. והרוח בסערה וכולה מדרש פסוקים וסערה תלויה בזרועו של הקב"ה שנא' ומתחת זרועות עולם. פי' הדבר שהוא בעולם מתחת הכל תלוי בזרוע בגבורתו של הקב"ה. כי הגבורה היא הזרוע כדכתיב לך זרוע עם גבורה. ר' אלעזר אומר על עמוד אחד עומד העולם וצדיק שמו שנאמר וצדיק יסוד עולם זה שאמר ר"ל ז' רקיעין הן. וילון. רקיע. שחקים. זבול. מעון. מכון. ערבות. וכל אחד ואחד פירש מה הן משמשין. אלו כולן קבלה הן הלים. וקראי אסמכתא בעלמא הן. ואינם מדרשות. שאינם דברים הנאמרים מן הדעת כלל. אלא דברי קבלה הן. והערבות שהוא רקיע שביעי יש בו צדקה ומשפט. גנזי חיים גנזי שלום גנזי ברכה ונשמת הצדיקי' ונשמות העתידות להבראות. וטל שעתיד הקב"ה להחיות בו את המתים. וכולהו קראי צדק ומשפט שנאמר צדק ומשפט מכון כסאך. גנזי חיים שנאמר כי עמך מקור חיים. גנזי שלום שנאמר ויקרא לו ה' שלום. גנזי ברכה שנא' ישא ברכה מאת ה'. נשמתן של צדיקים שנא' והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלהיך. רוחות ונשמות העתידו' להבראו' שנא' כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי. וטל שעתיד להחיות בו מתים שנאמר גשם נדבות תניף אלהים וגו'. ולמעלה אופנים ושרפים וחיות הקודש ומלאכי השרת וכסא הכבוד ומלך רם ונשא שוכן עליהם. שנאמר סולו לרוכב בערבות ביה שמו. וחושך וערפל מקיפין אותו מבחוץ שנאמר ישת חשך סתרו וגו' ובפנים אור שנאמר ונהורא עמיה שריה.

ואת הארץ להקדים שמים לארץ. דאי לאו ואת הייתי אומר שניהם נבראו יחד והכתוב כתבם זה אחר זה שאי אפשר לכתוב שני שמות כאחד כדפירש רש"י והא דאמרי ב"ה לעיל ארץ נבראת תחלה דכתיב ביום עשות ה' וגו' ולא כתיב ואת התם דריש ליה מדשני קרא בסידריה להסמיך ארץ לעשיה ומיהו בנימוקי חומש פי' רש"י את השמים לרבות תולדותיהן ומדרש אחר הוא ופליג אהא דהכא:

נכנס שחרית. פרש"י נכנס בתיקו וממילא האור יוצא ונראה ויוצא ערבית ומכסה האורה ומחשיך העולם והיה קשה למורי א"כ היאך נראים כוכבים בשמים (ס) מינה בלילה כיון שהם קבועים בשני כדמסיק ומיהו שמא נראים מתוכו כמו ע"י העננים אך רוב פעמים שהעננים מחשיכים אותו ומכסין אותו ונראה למורי לפרש איפכא נכנס שחרית בעולם ומתנה אורה יוצא ויוצאת ערבית מן העולם [ומסתלק אורה] ולכך הכוכבים נראין:

כל העוסק בתורה. אהכי לא סיים למילתיה דז' רקיעים שהתחיל לפרש:

אוצרות שלג. יש ממנו שמוכן לפורענות (ע) (ויש לטובה) כדאמרינן בתענית (דף ג:) טבא תלגא לטורי כחמשה מטרי לארעא וכן כתיב כי כאשר ירד הגשם והשלג וכו' כי אם הרוה את הארץ וגו' (ישעיה נה):

דוד ביקש והורידן לארץ. הקשה הרב ר' אלחנן הא כתיב (ישעיה נה) כי כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים ותירץ דכיון שמן העננים יורד נראות כיורד מן השמים ועוד י"ל דלא הוריד רק המוכנים לפורענות אבל המרווים את הארץ נשארו למעלה:

לא יגור במגורך רע. אין זה מקרא אלא לא יגורך והכי דריש ליה: (בגמ' שבת קמט: ובסנהדרין קג: איתא ספיר ע"ש)

בן

"את הארץ" למה לי? להקדים שמים לארץ "והארץ היתה תהו ובהו" מכדי בשמים אתחיל ברישא מאי שנא דקא חשיב מעשה ארץ? תנא דבי ר' ישמעאל משל למלך בשר ודם שאמר לעבדיו השכימו לפתחי, (א) השכים ומצא נשים ואנשים למי משבח למי שאין דרכו להשכים והשכים. תניא ר' יוסי אומר אוי להם לבריות שרואות ואינן יודעות (ב) מה רואות, עומדות ואין יודעות על מה הן עומדות, הארץ על מה עומדת על העמודים שנאמר °המרגיז ארץ ממקומה ועמודיה יתפלצון עמודים על המים שנאמר °לרוקע הארץ על המים ומים על ההרים שנאמר °על הרים יעמדו מים הרים ברוח שנאמר °כי הנה יוצר הרים ובורא רוח ורוח בסערה שנאמר °רוח סערה עושה דברו" סערה תלויה *בזרועו של הקב"ה שנאמר °ומתחת זרועות עולם וחכ"א על י"ב עמודים עומדת שנאמר °יצב גבולות עמים למספר בני ישראל וי"א (ג) ז' עמודים שנאמר °חצבה עמודיה שבעה" ר"א בן שמוע אומר על עמוד אחד וצדיק שמו שנאמר °וצדיק יסוד עולם" א"ר יהודה שני רקיעים הן שנאמר °הן לה' אלהיך השמים ושמי השמים" ר"ל אמר *שבעה ואלו הן וילון רקיע שחקים זבול מעון מכון ערבות וילון אינו משמש כלום אלא נכנס שחרית ויוצא ערבית ומחדש בכל יום מעשה בראשית שנאמר °הנוטה כדוק שמים וימתחם כאהל לשבת" רקיע שבו חמה ולבנה כוכבים ומזלות קבועין שנאמר °ויתן אותם אלהים ברקיע השמים" שחקים שבו רחיים עומדות וטוחנות מן לצדיקים (ד) שנאמר °ויצו שחקים ממעל ודלתי שמים פתח וימטר עליהם מן לאכול וגו'" זבול שבו ירושלים ובית המקדש *ומזבח בנוי ומיכאל השר הגדול עומד ומקריב עליו קרבן (ה) שנאמר °בנה בניתי בית זבול לך מכון לשבתך עולמים" ומנלן דאיקרי שמים דכתיב °הבט משמים וראה מזבול קדשך ותפארתך מעון שבו כיתות של מלאכי השרת שאומרות שירה בלילה וחשות ביום מפני כבודן של ישראל שנאמר °יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי" אמר ר"ל *כל העוסק בתורה בלילה הקב"ה מושך עליו חוט של חסד ביום שנאמר "יומם יצוה ה' חסדו" ומה טעם "יומם יצוה ה' חסדו" משום "ובלילה שירה עמי" ואיכא דאמרי אמר ר"ל כל העוסק בתורה *בעוה"ז שהוא דומה ללילה הקב"ה מושך עליו חוט של חסד לעוה"ב שהוא דומה ליום שנאמר "יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי" א"ר לוי *) כל הפוסק מדברי תורה ועוסק בדברי שיחה מאכילין אותו גחלי רתמים שנאמר °הקוטפים מלוח **) עלי שיח ושרש רתמים לחמם ומנלן דאיקרי שמים שנאמר °השקיפה ממעון קדשך מן השמים מכון שבו אוצרות שלג ואוצרות ברד ועליית טללים רעים ועליית אגלים [א] וחדרה של סופה [וסערה] ומערה של קיטור (ו) ודלתותיהן אש שנאמר °יפתח ה' לך את אוצרו הטוב) הני ברקיעא איתנהו, הני בארעא איתנהו דכתיב °הללו את ה' מן הארץ תנינים וכל תהומות אש וברד שלג וקיטור רוח סערה עושה דברו" אמר רב יהודה אמר רב דוד ביקש עליהם רחמים והורידן לארץ אמר לפניו רבש"ע °לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך (במגורך) רע" צדיק אתה ה' לא יגור במגורך רע, ומנלן דאיקרי שמים דכתיב °ואתה תשמע השמים מכון שבתך, ערבות שבו צדק משפט וצדקה גנזי חיים וגנזי שלום וגנזי ברכה ונשמתן של צדיקים ורוחות ונשמות שעתיד להיבראות וטל שעתיד הקב"ה להחיות בו מתים: צדק ומשפט דכתיב °צדק ומשפט מכון כסאך" צדקה דכתיב °וילבש צדקה כשריין" גנזי חיים דכתיב °כי עמך מקור חיים" וגנזי שלום דכתיב °ויקרא לו ה' שלום" וגנזי ברכה דכתיב °ישא ברכה מאת ה'" נשמתן של צדיקים דכתיב °והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלהיך" רוחות ונשמות שעתיד להיבראות דכתיב °כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי *וטל שעתיד הקב"ה להחיות בו מתים דכתיב °גשם נדבות תניף אלהים נחלתך ונלאה אתה כוננתה" שם אופנים ושרפים וחיות הקדש ומלאכי השרת וכסא הכבוד מלך אל חי רם ונשא שוכן עליהם (ז) (בערבות) שנאמר °סולו לרוכב בערבות ביה שמו" ומנלן דאיקרי שמים? (ח) אתיא רכיבה רכיבה: כתיב הכא "סולו לרוכב בערבות" וכתיב התם °רוכב שמים בעזרך" וחשך וענן וערפל מקיפין אותו שנאמר °ישת חשך סתרו סביבותיו סוכתו חשכת מים עבי שחקים", ומי איכא חשוכא קמי שמיא והכתיב °הוא" (*גלי) עמיקתא ומסתרתא ידע מה בחשוכא ונהורא עמיה שרי"! לא קשיא הא

בבתי

*) ע"ז ג: **) [עי' פרש"י בע"ז]

להקדים שמים לארץ. דאי לא כתיב את הוה אמינא כאחת נבראו אלא שאי אפשר לקרות שני שמות כאחת להכי כתב את להקדים: למי שאין דרכו להשכים והשכים. הכא נמי (ט) דקרא לשמים תחלה ה"ל ארץ אין דרכו להשכים ועוד שכל מעשה ארץ מתונים ומעשה שמים במהירות וזו השכימה עמה שנבראו כאחת לכך התחיל לספר מעשיה תחלה: יוצר הרים ובורא רוח. מה ענין זה אצל זה אלא ללמדך שההרים עומדין על הרוח: רוח סערה עושה דברו. דבר הרוח סערה עשאתו: ומתחת. כל הילירה: זרועות עולם. הסובלות אותו: נכנס שחרית. לתוך תיקו והאור נראה: ויוצא ערבית. מתיקו ומתפשט למטה מן האור והרי העולם חשוך וזהו חידושו (י) של מעשה בראשית בכל יום: כדוק. יריעה טיי"לא בלע"ז אלמא יש שמים שאין משמשין אלא תשמיש יריעה פרוסה: מעון. לשון מדור מקום שמלאכים דרין בו: וחשות. (כ) מפני כבודן של ישראל שמקלסין ביום: יומם יצוה ה' חסדו. יצוה למלאכים לשתוק כדי לעשות חסד לצריכים חסד והם התחתונים: ובלילה שירה עמי. (ל) ברקיע עם שיר שלי שקילסתי ביום: ומנלן. דמעון איקרי שמים: מכון. לשון אוצר של פורעניות כמה דאת אמר נכונו ללצים שפטים (משלי יט): שבו אוצרות. שלג כו'. כל אלה לפורעניות: עליית אגלים. לשון (*עוגל) של מים (חולין דף מא.) ולשון אגלי טל (איוב לח) ולשון אגן הסהר (שיר השירים ז) שמתחלפת ל' בנו"ן והם מים העומדים להלקות פירות: (מ) יפתח ה' לך את אוצרו הטוב. למדת שיש לו אוצר לפורענות: לא יגורך רע. לא יגור אצלך: ורוחות ונשמות. חדא היא ויש מפרשין רוח היא הנשמה העשויה בדמות הגוף נשמה נשימה אליינ"א בלע"ז: מכון כסאך. והכסא בערבות הוא כדמסיק לקמן: וילבש צדקה. למדת שעמו צדקה שרויה: ויקרא לו. קרא לו: רוח מלפני. הבאה לפניו הם: גשם נדבות תניף אלהים וגו'. (נ) (והאי קרא) במתן תורה כתיב שיצתה נשמתן שנאמר נפשי יצאה בדברו (שיר השירים ה) והניף עליהן טל תחייתו שנאמר גשם נדבות תניף אלהים והאי קרא מקמי במתן תורה במזמור יקום אלהים יפוצו אויביו:

[פי' שכל תלוי בגבורות של הקב"ה והגבור' היא זרועו כדכתיב לך זרוע עם גבורה ערוך ע' זרוע]

[עוגה איתא לפנינו וע"ש ברש"י]

[מנחות קי. ועי' תוס' שם ד"ה ומיכאל]

ע"ז ג:

[פסחים פג:]

הגהות הגר"א

[א] גמ' והדרה של סופה ומערה של קיטור. כצ"ל:

איוב ט · תהלים קלו · שם קד · עמוס ד · תהלים קמח · דברים לב · משלי ט · משלי י · ישעיה מ · בראשית א · תהלים עח · מ"א ח · ישעיה סג · תהלים מב · איוב ל · דברים כו · שם כח · תהלים קמח · שם ה · מלכים א ח · [שבת קמט: ע"ש סוטה מב. סנהדרין קג. ע"ש] · תהלים פט · ישעיה נט · שם לו · שופטים ו · תהלים כד · שמואל א כה · ישעיה נז · [שבת פח:] · תהלים סח · שם · דברים לג · תהלים יח · [נ"ל גלא] · דניאל ב

נושא רקיעים

נושא (בסוגריים) מאמרת את ר"ל ולוי על חשיבות לימוד תורה והחומרה את ביטולה

אחרי (הסוגריים) בגמ' חוזרת לנושא הרקיעים

הגהות

(א) גמ' השכימו לפתחי למחר השכים: (ב) שם ואינן יודעות מה הן רואות ומים על ההרים וכו' והרים על רוח וכו' ורוח בסערה: (ג) שם ויש אומרים על ז': (ד) שם וטוחנות מן לצדיקים לעתיד לבא שנאמר ויצו: (ה) שם ומקריב עליו קרבן בכל יום שנאמר בנה וכו' לשבתך עולמים מאי מקריב וכי תעלה על דעתך פ"ש לבם כבשים אלא מקריב נשמתן של צדיקים ומנלן דאיקרי שמים: (ו) שם ודלתותיהן אש (שנאמר יפתח וכו' הטוב) תא"מ וכ"ב ס"א פתח ה' אוצרו ויוציא כלי זעמו: (ז) שם רם ונשא שוכן עליהם שנאמר כצ"ל ותיבת בערבות נמחק: (ח) שם ומנלן דאיקרי שמים אמר ר' אבהו אתיא רכיבה:

הב"ח

(ט) רש"י ד"ה למי שאין וכו' מדקרא לשמים: (י) ד"ה ויוצא ערבית וכו' חידושו של מעשה בראשית: (כ) ד"ה וחשות ביום מפני: (ל) ד"ה ובלילה שירו עמו שירו ברקיע: (מ) ד"ה (יפתח וכו' הטוב) תא"מ וכ"ב ס"א פתח ה' את אוצרו וגו': (נ) ד"ה גשם נדבות תניף אלהים וגו' במתן תורה כצ"ל ותיבת והאי קרא נמחק: (ס) תום' ד"ה נכנס וכו' כוכבים בשמים בלילה כיון שהם קבועים ברקיע השני כצ"ל ותיבת מינה נמחק: (ע) ד"ה אוצרות וכו' לפורענות (ויש לטובה כדאמרינן) תא"מ וכ"ב ס"א קיים שלג מרובה יוצא בשטף מוכן לפורענות אבל שלג היורד בנחת לטובה כדאמרינן: